

ÇUHANE CADDESİNİN ANIT AĞAÇLARI VE BUDAMA FACİASI

Anıt Ağaçlar

Anıt ağaçlar; "geçmiş ile günümüz, günümüz ile gelecek arasında köprü kurabilecek uzunlukta doğal ömre sahip olan ağaçlardan yaşı, gövde çapı, tepe çapı ve boyu itibarıyla kendi türünün alışlagelmiş ölçülerin çok üzerindeki boyutlara ulaşan ya da yöre tarihinde, mistik kültüründe ve folklorunda özel yeri bulunan ağaç ve bazı ağaç formundaki çalı türleri" olarak tanımlanmaktadır (Asan, 1993; RG, 2022).

Ülkemiz hem kültürel hem de bilimsel değerleri oldukça yüksek korunan ya da korunması gerekli birçok doğal varlığa sahiptir. Bunlar arasında anıt ağaçlar belki de en az ilgiyi görenler arasında yer almaktadır. Doğada yaşayan en yaşlı ama sessiz tarihçiler olan anıt ağaçlar, geçmiş döneme ait birçok doğal olaya ilişkin kesin bilgiler edinmemizde bize yardımcı olurlar. Ayrıca bu yaşlı ağaçlarla kültürel olayları ilişkilendirmek mümkündür.

Anıt niteliğindeki ağaçlar yörede yaşayan insanlar tarafından görkemli görünüşleriyle saygı duyulan doğal eserler olarak kabul edilmektedirler. Tarih boyunca toplumların ekonomik ve kültürel yaşamlarını etkilemeleri, ilkçağ toplumları tarafından şan, şeref, zenginlik ve büyüklüğün göstergesi sayılmaları, mitoloji ve destanlara konu olmaları, bazı devletlerin bayraklarında ağaç ve yaprak motifleri olarak yer almaları, devletlerarası antlaşmalarda simge olarak kullanılmaları ve bulundukları yörelere turizm yönünden katkıda bulunmaları gibi taşıdıkları özellikler de anıt ağaçları hem önemli hem de değerli kılmaktadır (Demirtaş ve Özden, 2024).

Kutsal kabul edilen ağaçlar genel olarak tek başına, yaprak dökmeyen, meyvesiz, uzun boylu, heybetli ve gösterişli, yaşlı, geniş ve koyu gölgeli gibi özellikler göstermektedir (Turancı ve Özgen, 2018; Özkara, 2022). Günümüz bakış açısıyla tescil edilen anıt ağaçlar da büyük oranda aynı özellikteki ağaçlardır (Yalazay, 2019; Anonim, 2023). Çünkü bir ağacın anıt ağaç olarak kabul edilmesini sağlayan özelliklerin başında, yaşlı olmasının yanı sıra, tıpkı kutsal sayılan ağaçların nitelikleri olarak sayılan fiziksel boyutları da diğer ağaçlara göre öne çıkmaktadır.

Anıt Ağaçların Tescili

2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ve Korunan Alanların Tespit, Tescil ve Onayına İlişkin Usul ve Esaslara Dair Yönetmelik doğrultusunda anıt ağaçlar, ağaç toplulukları ve doğal mağaralar tabiat varlığı olarak tescil edilmektedir.

Tarihi, mistik ve folklorik niteliği olan ağaçlar türü, yaşı, boyu, gövde ve tepe çapı ne olursa olsun, doğrudan anıt ağaç olarak seçilirler. Ağaçların boyutsal anıt ağaç olarak tescil edilebilmesi için tür bazında "Asgari Anıtsal Değer" (AA Değer) puanının belirlenmiş olması gerekir. Bunun için ağaç türünün Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı tarafından "**Tabiat Varlığı Olarak Belirlenecek Anıt Ağaçların Tespitine İlişkin İlke Kararı**" içerisinde belirlenen Türkiye'nin 1. sınıf, 2. sınıf ya da 3. sınıf orman ve meyve ağaçları içerisinde yer alması gerekmektedir (RG, 2022).

Bu kapsamda tabiat varlığı olan anıt ağaçların tespit, tescil ve ilan süreçlerini yürütme görevi Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü'ne verilmiştir. Bu amaçla 19.07.2012 tarih ve 28358 sayılı "Korunan Alanların Tespit, Tescil ve Onayına İlişkin Usul ve Esaslara Dair Yönetmelik" yayınlanmıştır. Söz konusu yönetmeliğin 11. maddesinin 2. Fıkrasında yer alan Anıt Ağaçlar Türk Standartları Enstitüsü tarafından hazırlanan TS 13137 "Anıt Ağaçlar Envanter Seçim Kuralları ve İşaretleme Standardına göre tespit edilir" hükmü

doğrultusunda anıt ağaçların tespiti gerçekleştirilir(TSE, 2005) ve bu kapsamda Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonlarınca alınan tescil kararları onaylanmak üzere Bakanlığa gönderilir. Bakan onayı ile tescil işlemi tamamlanır.

644 sayılı Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname'nin Madde 13/A maddesi 1. fıkrasının b bendine göre " *Tabiat Varlıkları ve Doğal Sit Alanları ile özel çevre koruma bölgelerinin tespit, tescil, onay, değişiklik ve ilanına dair usul ve esasları belirlemek ve bu alanların sınırlarını tespit ve tescil etmek, yönetmek ve yönetilmesini sağlamak*" Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü'nün görevidir.

Koruma-Kullanma Dengesi

Doğal miras olarak kabul edilen anıt ağaçların etkin şekilde korunabilmesi için öncelikle tescil edilmeleri gerekmektedir(Efe ve ark., 2014; Chen, 2015; Polat, 2017). Anıt ağaçlar doğal tarihin günümüzdeki temsilcileri olmaları açısından belge niteliği taşır ve bilimsel bir öneme sahiptir. Olağanüstü fiziksel boyutları, ilginç ve görkemli oluşumlarıyla, geçmişten geleceğe uzanan doğal miras olan anıt ağaçlar, resim, minyatür, müzik, şiir, edebiyat ve sinema gibi sanat dallarında pek çok sanatçıya da ilham kaynağı olmuştur. Kimi zaman destanlara, mitolojik öykülere konu olan, yüzyıllar boyunca toplumsal olaylara, savaşlara, yangınlara, tarihe, kültüre tanıklık eden, insanlara hüznü ve sevinci anlatan sessiz tanıklardır anıt ağaçlar. Bütün bu özellikleriyle anıt ağaçların korunması ve doğal miras olarak gelecek nesillere bırakılması önemli bir görevdir. Mitolojik öyküsü bulunan ağaçlar yerli ve yabancı ziyaretçilerin çekmekte ve doğal varlık olan bu ağaçların bakım işlemleri de izne tabi bulunmaktadır. Hakkında en çok öykü bulunan ağaçlar arasında ilk sırayı Çınar almaktadır. Bırakın kesme ya da başka yere nakletmeyi, izin almadan anıt ağaçların dalının kesilmesi bile cezai yaptırım gerektirir.

Çuhane Caddesi Anıt Ağaçları

Kocaeli'nin Kartepe ve Başiskele ilçeleri arasında yer alan ve bu iki ilçeyi birbirinden ayıran Çuhane caddesi bir zamanlar 100'den fazla anıt ağaca ev sahipliği yapmaktaydı. Yolun ağaçlandırılması amacıyla kullanılan Batı Çınarı(*Platanus occidentalis* L.) uzun ömürlü bir ağaç olup geniş taç oluşturmakta ve bu tacı sayesinde Çuhane caddesini bir örtü gibi kaplamaktaydı. Bundan çok değil yalnızca 5 yıl önce her iki ilçenin Çuhane caddesi sınırlarını imara açmasıyla durum felakete dönüştü. Bir zamanlar Batı Çınarı anıt ağaçlarının kapladığı yol kenarlarında adeta kıyım yaşanmaya başladı. İnşaatlarını yaparak faaliyete geçmek isteyen işletmeler önce bu anıt ağaçları kurutmak için köküne kimyasal dökmekten, ağacın köklerini sökmeye varan girişimlerde bulundular. Çünkü dev anıt ağaçlar giriş ve çıkış yollarını engellemekteydi. Bu kıyıma Kocaeli Büyükşehir Belediyesi de yol düzenlemesi bahanesiyle ağaçların çevresine beton dökerek destek verdi. Böylece yaklaşık 20 anıt ağaç kurumuş bahanesiyle kesildi. Bu kararı da ne yazık ki ağaçları korumakla görevli Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu veriyordu. Bununla da yetinilmedi. 2023 yılı Ağustos ayında gerek görünümü ve anıtsal özelliğiyle gerekse Çuhane Caddesini bir gelin tacı gibi süslemesiyle fevkaledede işlevsel olan Anıt Çınar ağaçlarından bazıları ÇŞİDB tarafından görevlendirilen özel bir firmaya budama işlemi yaptırıldı. Ama ne budama? Budama görüntüsü altında bu anıt ağaçlardan bir kısmı öylesine derin budandı ki, geriye kalan görüntü anıt ağaçtan çok anlamsız bir sütunu çağırıyordu(Fotoğraf 1).

Fotoğraf 1. 08.08.2023 tarihinde Anıt Çınarların Budanması

Budama

Budama, canlı toprak üstü organlarına uygulanan kesme, bükme, tomurcuk, sürgün ve yaprak alma gibi işlemlerdir. Bütün bu işlemler bitkilerde verim ve gelişme arasında fizyolojik bir denge kurulması ve bunun mümkün olduğu kadar uzun süre korunmasına yöneliktir. Ağaç budama mevsimi yaprakların döküldüğü ve ilkbaharın başladığı zamandır. Bu yüzden en uygun dönem 15 Kasım ile 15 Mart arasındır. Meyve ağaçları da aynı tarihte budanır. Yani normalde budama işlemi yaz başı ya da yaz sonunda yapılmaz. Yani Anıt Çınar ağaçlarının Ağustos ayında budanması bilim ve teknik bakımından son derece sakıncalı bir işlemdir.

Derin Budama ve Sonuçları

Bir ağaç türünün iklim ve toprak koşulları açısından isteklerine son derece uygun bir yerde olması o ağacın sağlıklı bir şekilde gelişimini sürdürmesini sağlayan en önemli etmenlerdendir(Bobat, 2017, Güler, 2024). Eğer yoğun budama yaparak ağacın yaprak sayısı normalin çok altına düşerse ya da hiç kalmazsa ve budama mevsimi de değilse ağaç adeta "**can havli**" ile gövdesinden bile yaprak vermeye başlar. Ancak bunu yaparken sağlığı bozulur, mantar, bakteri, böcek gibi zararlıların etkinliği artar ve kurumaya başlar. Bilindiği gibi bir bitkinin fotosentez yapabilmesi için mutlaka klorofil içeren yapraklara sahip olması gereklidir. Bütün bitkiler, dolayısıyla ağaçlar kök ve yaprak işbirliği sonucu fotosentez yoluyla beslenir.

Gün ışığında kökten gelen su ile havadaki karbondioksit gazı ile fotosentez yapar, glikoz oluşur ve açığa oksijen çıkar. Glikoz bitkiler için enerji kaynağı ve ağacın yaşamı için gerekli bileşenlerdendir. Bu ne demektir? Ağaç üzerinde dal, gövde ve kökünü besleyecek sayıda yaprak olmalıdır. Bu durumda budama öyle yapılmalıdır ki ağaç beslenme açısından süregelen bir yetersizlik yaşamamalıdır. Ama bazıları budama işleminin ağacın gelişimi ve sağlığı açısından vazgeçilmez olduğunu sanmaktadır.

Doğal ormanlarda ağaçları kim buduyor sorusuna budama işini yapan akli evveller bir cevap verebilir mi acaba? Yaprakları olmayan ve adeta kanatları yolunmuş kuşlara benzeyen bu anıt ağaçların budama adı altında yaşamları elinden alındı. Ve aradan 17 ay geçmesine karşın budanan Çınar anıt ağaçlarından hiç birinde yeşil aksam görünmemesi bunu kanıtlamaktadır.

Sonuç

Çuhane Caddesindeki asırlık ve aynı zamanda anıt ağaç niteliğindeki Çınar Ağaçları korunup kollanacağı yerde imar rantının kurbanı durumuna getirildiler. Ve bunu yapan/yaptıran da "ne yazık ki" bu ağaçları korumakla gerekli kurumlar. Yalnızca Çuhane Caddesindeki Anıt Ağaçlar da değil, İzmit yürüyüş yolu ve civarındaki Çınar ağaçları da aynı kaderi paylaşmaktadırlar. Hititler döneminde bile doğa ile uyumlu bir yaşam sürdürülürken günümüzde rant uğruna böylesine bir kıyım yalnızca insan vicdanında değil aynı zamanda insan aklında da sorgulanmalıdır.

Ne demeli? Ağacı yok eden baltanın sapı da ağaçtan değil mi?

KAYNAKÇA

Anonim, (2023). Ankara'nın Anıtsal Ağaçları. Kırsal Çevre ve Ormancılık Sorunları Araştırma Derneği, Ankara.

Asan, Ü. (1993). Mistik ve folklorik yönüyle anıt ağaçlarımız, Yeşile Çerçeve Dergisi 23: 13-15.

Bobat, A. (2017). Anıt ağaçlar, kırsal turizm ve koruma-yararlanma dengesi üzerine ilişkiler, Uluslararası Kırsal Turizm ve Kalkınma Dergisi, 1(2), 35-41.

Chen, W. Y. (2015). Public Willingness to pay For Conserving Urban Heritage Trees In Guangzhou, South China, Urban Forestry & Urban Greening, 14(4), 796-805.

Demirtaş, A., Özden, S. (2024). Anıt Ağaçlar, <https://csb.gov.tr/anit-agaclar-makale>

Efe, R., Soykan, A., Cürebal, İ., Sönmez, S.(2014). Kuyucak monumental cretan maple (*Acer sempervirens* L.) (Burhaniye – Balıkesir, Turkey). *Procedia – Socialand Behavioral Sciences*, 120, 547-556.

Güler, N. (2024). Çürüme, Kocaeli Gazetesi, <https://www.kocaeligazetesi.com.tr/makale/21411198/necdet-guler/curume>

Özkara, O. (2023). Türk inanç sisteminde ağaç kültü ve günümüze yansımaları(Editör: Mirza Polat Garipkafkaslı (Prof. Dr. Ahmet Ali Aslan) Armağanı, "Türk Milletine Adanmış Bir Ömür"), 383-411.

Polat, Z. (2017). Doğanın mirası: Anıt Ağaçlar, *Türk Tarım Gıda Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 5(8), 908-916.

RG (2022).Tabiat Varlığı Olarak Belirlenecek Anıt Ağaçların Tespitine İlişkin İlke Kararı, 20.07.2022 tarih ve 31898 sayılı Resmi Gazete.

TSE (2005). Anıt Ağaçlar-Envanter, Seçim Kuralları ve İşaretleme Standardı, TSE 13137

Turancı, E., Özgen, Ö. (2018). Türk kültüründe ağaç sembolizmi ve filmlere yansıması, *Etkileşim Dergisi*, 154- 171.

Yalazay, V. (2019). Eski İstanbullu Ağaçlar: İstanbul'un Anıtsal Ağaçları, Kırsal Çevre ve Ormancılık Sorunları Araştırma Derneği.